

УДК 338.46:636.09

Поперечний С.І., к.е.н., доцент,
Бабич Л.В., к.е.н., доцент©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

СТАНОВЛЕННЯ СФЕРИ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НА ЗАСАДАХ ПІДПРИЄМНИЦТВА І РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Розглядаються проблеми становлення ринкових відносин у сфері ветеринарного обслуговування. Аналізуються причини, що стримують розвиток підприємницької діяльності.

Ключові слова: ветеринарна послуга, ринок ветеринарних послуг, монополія, приватна ветеринарна практика.

Постановка проблеми. Процеси реформування сфери виробництва продукції тваринництва на засадах приватної власності не супроводжувались відповідними змінами системи ветеринарного обслуговування. Формування ринку ветеринарних послуг у Львівській області відбувається надто повільними темпами. Тут не створено необхідної кількості підприємницьких структур, які могли б забезпечити комплексне ветеринарне обслуговування тваринництва. Особистим селянським господарствам та невеликим сільськогосподарським підприємствам області, які утримують майже 90 % усіх видів тварин, часто недоступним є невідкладне ветеринарне обслуговування. Гострий дефіцит послуг частково компенсується фахівцями державної служби ветеринарної медицини. При цьому вона займає монопольне становище на ринку і виконує не характерні для неї функції. Через неналежне ветеринарне обслуговування виникають проблеми зі збутом продуктів тваринництва не тільки на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку. Свідченням цих проблем є обмеження щодо експорту твердих сирів у Російську Федерацію. Через санітарні обмеження продукція тваринництва взагалі не може експортуватись у ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення ринкових відносин у сфері послуг присвячені праці таких вчених-економістів, як О. Алексеева, Т. Арасланової, А. Баталова, В. Бугакова, Н. Внукової, В. Маркової, Е. Майдебури, О. Перебийноса, О. Пустовойта, Н. Ситника, А. Челенкова. Разом з тим, лише фрагментарно у них відображаються процеси розвитку ринку ветеринарних послуг. Часто переважають загальні підходи без їх деталізації з урахуванням особливостей ринку ветеринарних послуг.

А. В. Бреславець вважає, що необхідним є “створення, відпрацювання і впровадження перспективних, що відповідають вимогам сьогодення, нових форм і методів ветеринарного сервісу” [2, с.45]. О. Мануйленко подає зарубіжний досвід їх функціонування, при цьому під кутом зору існуючих там

проблем [4, С. 46–47].

Більшість авторів вважає, що приватна ветеринарна практика повинна бути основним постачальником ветеринарних послуг необхідної кількості та відповідної якості [3, с. 143]. Я. Аранчій зазначає, що підходи до формування ринку ветеринарних послуг повинні генерувати життєздатні організаційні структури, які в умовах конкурентного середовища зможуть забезпечити широку номенклатуру послуг, роль державної служби ветеринарної медицини слід модифікувати [1].

Метою статті є визначення основних передумов та обґрунтування необхідності розвитку системи ветеринарного обслуговування на ринкових засадах.

Матеріал і методи. Дослідження здійснювалися з використанням загальноприйнятих наукових методів. Монографічний метод використовувався для вивчення літературних джерел з досвіду створення та функціонування недержавних ветеринарних структур в Україні та за кордоном. Причини, які стримують розвиток підприємництва на ринку ветеринарних послуг, та чинники, що забезпечують конкурентні переваги суб'єктів господарювання, що надають ветеринарні послуги, визначались шляхом анкетування потенційних замовників, якими були власники особистих селянських і фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Основними виробниками продукції тваринництва у пореформений період стали особисті селянські господарства. Їх частка у загальних обсягах виробництва продукції тваринництва у даний час перевищує 90%.

Прогнозувати місце і роль особистих селянських господарств у розвитку тваринництва дуже складно. Вважається, що вони мають історично перехідний характер. У міру зниження їх ролі як способу самовиживання, дана форма господарювання не має перспективи розвитку. Тільки незначна частина з них перетворюватиметься у господарства ринкового типу.

Але з урахуванням обсягів виробництва продукції та загальної чисельності поголів'я тварин особисті селянські господарства і надалі матимуть значний вплив на формування ринку продовольства України і не можуть залишатися поза увагою ветеринарних служб (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість виробників продукції тваринництва та їх розміри за чисельністю поголів'я тварин у Львівській області (на початок року)

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2007 р.
Кількість суб'єктів господарювання – всього	371065	323407	322373	321895	319883	86,2
в т.ч.						
- сільгоспідприємства	898	854	762	653	459	50,8
- особисті селянські господарства	370167	322553	321611	321242	319424	86,3

Продовження табл. 1

Поголів'я тварин – всього, тис. ум. гол.	564,40	573,67	538,78	537,16	501,53	88,9
в т.ч. у:						
- сільгоспідприємствах	93,43	96,90	114,85	119,04	117,15	125,4
- особистих селянських господарствах	470,97	440,73	423,93	418,12	384,38	81,6
Припадає тварин у середньому на одне, ум. гол.:						
- сільгоспідприємство	104,04	113,47	150,73	182,30	255,23	у 2,5 рази більше
- особисте селянське господарство	1,27	1,37	1,32	1,30	1,20	94,5

Джерело інформації: дані Головного управління статистики у Львівській області.

Результатом реформування аграрного сектора стало утворення значної кількості господарських структур на базі великих сільськогосподарських підприємств. Невеликі за розмірами новостворені суб'єкти господарювання втратили свої позиції на ринку продукції тваринництва. Різне скорочення у них поголів'я тварин призвело до неможливості найму на умовах повної зайнятості штатного фахівця ветеринарної медицини.

У Львівській області спостерігається стійка тенденція до укрупнення сільськогосподарських підприємств. На фоні різкого скорочення їх кількості розміри за поголів'ям тварин з 2007 до 2011 року зросли в 2,5 рази, а загальна чисельність тварин, що ними утримувалася – на 25,4 % (табл. 1).

Збільшення розмірів сільськогосподарських підприємств сприятиме налагодженню в них системи ветеринарного обслуговування. Проте на початок 2011 року, з урахуванням штатних нормативів, лише 18,3 % господарств, які утримували велику рогату худобу, могли штатними розписами передбачити посаду фахівця ветеринарної медицини. Решта вимушені наймати такого спеціаліста на умовах неповної зайнятості або звертатись до послуг сторонніх суб'єктів (табл. 2).

Таблиця 2

Групи сільськогосподарських підприємств Львівської області за поголів'ям великої рогатої худоби на початок 2011 року

Групи підприємств за поголів'ям великої рогатої худоби, гол	Кількість сільськогосподарських підприємств - усього	
	одиниць	у відсотках до загальної кількості
Підприємства, поголів'я тварин у яких недостатне для найму штатного фахівця ветеринарної медицини		
до 49	86	52,4
50-99	22	13,4
100-199	26	15,9
Підприємства, поголів'я тварин у яких достатне для найму штатного фахівця ветеринарної медицини		
200-499	16	9,8
500 і більше	14	8,5
Всього:	164	100

Джерело інформації: дані Головного управління статистики у Львівській області.

Ємність ринку ветеринарних послуг зростає. Свідченням цього є стійка тенденція збільшення обсягів наданих ветеринарних послуг як державними службами ветеринарної медицини, так і фізичними особами, які провадять приватну ветеринарну практику (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги ветеринарних послуг, наданих у Львівській області

Суб'єкти господарювання	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у відсотках до 2006 р.
Реалізовано послуг – всього, тис. грн	7130,6	8312,3	14918,2	17644,2	18984,0	у 2,7 рази більше
в т.ч.:						
- державними підприємствами ветеринарної медицини;	6698,4	7786,3	14176,6	16867,1	17688,3	у 2,6 рази більше
- фізичними особами, які займаються приватною ветеринарною практикою	432,2	559,6	741,6	777,1	1295,7	у 3,0 рази більше

Джерело інформації: дані Головного управління статистики у Львівській області.

Швидкі темпи зростання обсягів наданих ветеринарних послуг призводять до неповного задоволення попиту на них. Потенційна ємність ринку ветеринарних послуг є значно більшою, ніж спроможність ветеринарних служб формувати їх пропозицію.

У 2010 році у Львівській області тільки 42 фізичні особи надавали ветеринарні послуги на засадах підприємництва. До цього часу не створено жодного недержавного підприємства ветеринарної медицини. Частка приватного сектору у сфері ветеринарного обслуговування у 2010 році складала лише 6,8%.

Послуги в основному надаються державними підприємствами ветеринарної медицини. За аналізований період обсяги наданих ними послуг зросли з 6,7 до 17,7 млн. грн. Їх частка у загальному обсязі наданих ветеринарних послуг у 2010 р. складала 93,2 % (табл. 3).

Діяльність державних структур, у т.ч. і їх цінова політика, координується Головним управлінням ветеринарної медицини у Львівській області, що призводить до монополізації даного ринку. Значення індексу Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) у 2010 році становило 0,87, що характеризує ринок як висококонцентрований і вимагає державного регулювання. У країнах з розвинутою ринковою економікою ринок вважається монополізованим, якщо значення даного індекса перевищує 0,18.

Займаючи монопольні позиції на ринку ветеринарних послуг, державні підприємства ветеринарної медицини не адаптовані до нових умов господарювання. Вони формувалися в основному із орієнтацією на здійснення ветеринарно-санітарного контролю, проведення протиепізоотичних заходів та

надання окремих послуг великим сільськогосподарським підприємствам, що мали власну відомчу ветеринарну службу. Наявна матеріально-технічна база державних структур не розрахована на надання усіх необхідних ветеринарних послуг особистим селянським господарствам та невеликим сільськогосподарським підприємствам. Через дефіцит транспортних засобів і територіальну віддаленість даних господарств існують гострі проблеми із наданням невідкладних послуг.

Подолання монополізації ринку ветеринарних послуг Львівської області можливе шляхом активізації підприємницької діяльності у даній сфері. За результатами проведеного нами анкетування виявлено основні причини, які стримують розвиток підприємництва на ринку ветеринарних послуг. Їх оцінено за 5-бальною шкалою. Найбільш вагомими з них є: відсутність у ветеринарних фахівців фінансових ресурсів для організації приватної практики (4,08 бала), упереджена думка про високий рівень оподаткування (3,67 бала) та низький рівень доходності (3,35 бала).

Подолання їх можливе шляхом:

- а) субсидіювання частини відсоткових ставок за банківськими кредитами;
- б) затвердження спеціальних умов і порядку передачі у довгострокову оренду з правом наступного викупу виробничих приміщень, які перебувають у державній формі власності, суб'єктам підприємницької діяльності, що надаватимуть ветеринарні послуги;
- в) передачі в оренду або реалізації за залишковою вартістю ветеринарного обладнання, інструментів тощо;
- г) звільнення від оподаткування прибутку, який спрямовується на розширення матеріально-технічної бази тощо.

Серед основних чинників, якими керуються потенційні споживачі при виборі лікаря чи служби ветеринарної медицини, найбільш вагомими, оціненими за 5-бальною шкалою, є оперативність послуги (4,53 бала), фаховий рівень спеціаліста (4,45 бала) та забезпеченість необхідним обладнанням (4,24 бала).

Оптимізувати систему ветеринарного обслуговування з метою належного задоволення потреб споживачів можна шляхом поєднання одноосібної ветеринарної практики у кожному населеному пункті з діяльністю підприємств ветеринарної медицини, які б спеціалізувались на наданні складніших ветеринарних послуг. Фахівці, які здійснюють приватну практику на умовах ліцензування у кожному населеному пункті, зможуть організувати найнеобхідніше оперативне обслуговування, а ветеринарні підприємства за умови забезпечення належним обладнанням зможуть пропонувати більш складні послуги.

Поєднання різних за розмірами та організаційно-правовими формами суб'єктів господарювання призведе до розвитку конкурентного середовища у сфері ветеринарного обслуговування, послабить монопольний вплив державної служби ветеринарної медицини, забезпечить належне ветеринарне обслуговування тваринництва та доступність усіх видів послуг для потенційних замовників.

Висновки. Активні процеси реформування сільського господарства на

засадах приватної власності поєднуються із збереженням не цілком прийнятною щодо нових умов системи ветеринарного обслуговування, яка склалася до 1991 року.

Основними чинниками, що стримують виникнення і розвиток приватних ветеринарних суб'єктів господарювання у даній сфері, є дефіцит фінансових ресурсів, упереджена думка про високий рівень оподаткування та очікуваний низький рівень доходності від такої діяльності.

Прийнятним є поєднання одноосібної приватної лікарської практики із створенням порівняно великих недержавних підприємств ветеринарної медицини.

Література.

1. Аранчій Я. Теоретичні основи ветеринарного обслуговування / Я. Аранчій // Тернопільський інститут АПВ НААУ : Інтернет-конференція : Секція 5 : Економічні науки [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://confiapv.at.ua/publ/konf_14_15_grudnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/teoretichni_osnovi_veterinarnogo_obsługovuvannja/29-1-0-1247.

2. Бреславець А. В. Удосконалення організації ветеринарного обслуговування тваринництва України / А. В. Бреславець // Економіка АПК. – 2000. – № 7. – С. 45–50.

3. Довгань В. І. Організаційно-правові форми функціонування недержавної ветеринарної медицини / В. І. Довгань // Держава та регіони. Серія : Державне управління. – 2010. – № 4. – С. 143–145.

4. Мануйленко О. Приватна ветеринарна практика в США / О. Мануйленко, І. Калінін // Ветеринарна медицина України. - 1998. - № 8. - С. 46-47.

5. Никитин И. Н. Ветеринарное предпринимательство / И. Н. Никитин, Н.М. Василевский. – М.: Колос – 2001. – С. 124–144.

Summary

Poperechnyi S. I., Babych L. V.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S. Z. Gzhytskyi, Lviv, Ukraine

FORMATION OF AREA VETERINARY SERVICE ON THE PRINCIPLES OF ENTREPRENEURSHIP AND MARKET RELATIONS

The problems of market relations in the field of veterinary service are considered. The reasons of hinder the development of entrepreneurship are analyzed.

Key words: *veterinary services, veterinary services market, monopoly, private veterinary practice.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.